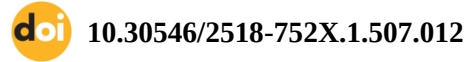

Təranə Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ İNTERAKTİV METODLAR

Açar sözlər: interaktiv metod, kommunikativ yanaşma, müasir tədris metodları, fəal öyrənmə prosesi

Keywords: interactive method, communicative approach, modern educational methods, active learning process

Ключевые слова: интерактивный метод, коммуникативный подход, современные методы преподавания, активный процесс обучения

Giriş. Müasir dövrdə xarici dilin tədrisi təhsil sisteminin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Qloballaşan dünyada xarici dilin tədrisi, mənimsənilməsi və inkişafı fərdlər, həm də peşəkar inkişaf üçün əhəmiyyətli rol oynayır. Hal-hazırda elm və texnikanın yüksəlişi gənclərin xarici dillərə – xüsusilə də ingilis dilinə marağını günü-gündən artırır. İxtisasından, peşəsindən, statusundan asılı olmayaraq ingilis dilinin mənimsənilməsi hamı üçün aktualdır. Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonrakı dövrlərdə beynəlxalq əlaqələrini daha da genişləndirmiş, dünya siyasi və iqtisadi arenasında öz sözünü deməyə başlamışdır. Məhz bu səbəbdən, əsas beynəlxalq ünsiyyət vasitəsi hesab edilən ingilis dilinin tədrisi təhsilin qarşısında qoyulan ən vacib tələblərdən birinə çevrilmişdir.

Mövzunun aktuallığı: Hal-hazırda müasir təhsil sistemində, xüsusilə də xarici dilin tədrisində, interaktiv metodun tətbiqi çox geniş yayılmışdır. Bu metodun funksiyaları, istifadə qaydaları, mərhələləri xarici dilin öyrənilməsinə və inkişafına təkan verən amillərdən hesab edilir. Pedaqoji yanaşmalara əsasən, tələbə dərslərin passiv tərəfi deyil, aktiv üzvü kimi çıxış etməlidir. Bu nöqteyi nəzərdən dil və nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində interaktiv yanaşmanın rolu danılmazdır.

İngilis dilinin tədrisində istifadə edilən ənənəvi metodlar.

İngilis dili tədrisinin tarixi-xronoloji ardıcılığına nəzər salsaq görərik ki, bir çox metodlar sınaqdan keçirilib. Dilin xarakterik və səciyyəvi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq bəzi metodların istifadəsi uğurlu, bir çoxunun istifadəsi uğursuz nəticələnmişdir. Müasir dövrümüzdə istifadə edilən interaktiv metoddan bəhs etməmişdən əvvəl xarici dilin tədrisi zamanı istifadə edilmiş ənənəvi üsulların qısa və xarakterik xüsusiyyətlərinə nəzər salaq. İlk olaraq “Qrammatika-tərcümə” metodundan başlayaq. Bu ənənəvi vasitənin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, xarici dilin tədrisi zamanı ana dilindən istifadə edilir, danışq və yazıdan çox qrammatik qaydaların izahına və əzbərlənməsinə, qaydalara əsasən tapşırıqların icrasına geniş yer verilir. Digər əməliyyatlara – dinləmə, danışq, yazı kimi bacarıqlara az yer verilməsi bu metodun ən böyük mənfi tərəfi hesab edilə bilər.

Dilin inkişaf prosesində dilçi alimlər xarici dilin mənimsənilməsinə xüsusi əhəmiyyət verdiklərindən daima daha mükəmməl metod axtarışında olublar. Daha bir ənənəvi üsullar siyahısına “Birbaşa metod”-u əlavə etmək olar. Bu metodda Qrammatika – tərcümə metodundan fərqli olaraq dərslər yalnız ingilis dilində aparılırdı. Tələbələrə ana dilindən istifadə etməyə icazə verilmirdi. Məhz bu metodun əsas məqsədi sual-cavab, dialoqlar vasitəsilə tələbələrdə danışq bacarığını daha çox inkişaf etdirmək idi. Bu metodun çatışmayan cəhətinə gəldikdə isə, qrammatik qaydaların izahına çox az yer verilmirdi. Bu da daha yüksək dil mərhələsində tələbələrin probleminə çevrilirdi. Növbəti bəhs edəcəyimiz metod “Audio-linqvistik” metoddur. Adından da göründüyü kimi, bu üsul tələbələrdə dinləmə bacarığının inkişafına xidmət göstərirdi. Digər metodlar kimi bu vasitənin də özünəməxsus yaxşı və pis cəhətləri var idi. Üstünlükləri ondan ibarət idi ki, tələbələr bu metodun tətbiqi zamanı düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələnirdilər. Mənfi cəhəti, tələbələrdə yazı bacarığı, danışq bacarığı, özlərini ifadə edə bilmə bacarığı zəifləyirdi [1].

Daha bir metod – Kommunikativ yanaşma-dan söz açarkən qeyd edə bilərik ki, bu ənənəvi üsul müasir dövrümüzdə innovativ metodlarla paralel şəkildə istifadə edilir. “Kommunikativ yanaşma” metodunun üstün cəhətlərindən biri- tələbələrdə real ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına təkan verməkdir. Bu bacarığın inkişaf etdirilməsi üçün həmin metodun tətbiqində qrup və cüt halında işdən, layihələr və rollu oyunlardan istifadə edilir. Təbii ki, digər üsullarda olduğu kimi, bu metodda da mənfi cəhətlər görmək mümkündür. Düzdür dil öyrənənlər üçün əsas məhsuldar dil bacarıqları olan danışqı, yazını, dinləməni inkişaf etdirir, lakin qrammatikanın sistemli şəkildə öyrədilməsinə az zaman ayırır. Bu da öz növbəsində dil öyrənənlərdə müəyyən problemlərin yaranmasına səbəb olur. İstər şifahi, istərsə də yazılı nitqlərdə boşluqlar yaranır.

İngilis dilinin tədrisində interaktiv metodun rolu

Yuxarıda sadaladığımız metodların hər biri xarici dillərin tədrisi zamanı geniş istifadə edilmiş və daha da mükəmməlləşdirilmiş formada müasir dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Düzdür, tarixə nəzər salsaq görə bilərik ki, bu metodların tətbiqinin bəziləri özünü doğrultmamış, yəni dilin tədrisində elə də faydalı olmamışdır. Bu səbəbdən dilçi alimlərin tədqiqatlarının nəticəsi olaraq daha mükəmməl formaya malik – tələbənin və müəllimin fəal dərslər prosesində qarşılıqlı şəkildə aktivliyini özündə ehtiva edən, tələbənin dərslər prosesində yalnız dinləyici kimi deyil, eyni zamanda fəal iştirakçı olduğunu nümayiş etdirən, dilin dörd əsas– oxu, dinləmə, yazı və danışq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş, eyni zamanda kommunikativ yanaşmaya əsaslanan interaktiv metod formalaşmışdır.

Bir neçə dilçi alimin elmi araşdırmalarına nəzər salsaq müşahidə edərik ki, məhz, interaktiv metodun müasir metodologiyaları, xüsusi olaraq kommunikativ yanaşmaları praktik nümunələr əsasında tətbiq edilir və öyrənilir.

Qeyd etdiyimiz kimi interaktiv metodun tətbiqinin əsas məqsədi ingilis dilinin tədrisi zamanı dil öyrənənlərin – dörd bacarığının kommunikativ yanaşmaya əsaslanan şəkildə inkişaf etdirilməsidir. İlk olaraq tələbədə oxu vərdişlərinin formalaşması yollarına nəzər salsaq görərik ki, dilçi alimlər tələbələrdə bu bacarığın formalaşmasının və inkişaf etdirilməsinin labüdlüyünü daima vurğulamışlar. On-

ların fikrincə dil öyrənəndə oxu bacarığını formalaşdırarkən lüğət ehtiyatının, söz bazasının inkişafına da şərait yaradılmış olur.

Məşhur dilçi alim Ceremi Harmerin fikrinə əsasən tələbələrdə oxu bacarıqlarını formalaşdırarkən onlarda qrammatik qaydaların yazı və oxu zamanı düzgün tətbiqinə, cümlə konstruksiyalarının səlis qurulmasına, oxu mətnlərində paraqrafların sistemli şəkildə bölünməsinə, danışarkən və müzakirə apararkən (debat, yaxud disput formatında) seçiləcək maraqlı mövzular haqqında müxtəlif səpkidə fikir sahibi olmasına zəmin yaradılır [3].

Daha sonra Ceremi Harmer vurğulayır ki, oxu bacarığının inkişafı zamanı mətnlərin düzgün seçilməsi ən vacib amillərdəndir. Tələbələrin dil səviyyələrinə uyğun seçilmiş mətnlər onlara daha faydalı və yararlı ola bilər. Bu zaman dil öyrənmənin ixtisasına, peşəsinə də diqqət yetirmək lazımdır. Məsələn, əgər dil öyrənən həkimdirsə, ona daha çox tibbi terminlərdən ibarət, bizneslə məşğul olursa, bizneslə əlaqəli terminlər və frazeoloji birləşmələrdən ibarət mətn və s. təqdim edilməlidir. İnteraktiv metod oxu bacarığının daha dərinlən qavranılmasına, mənimsənilməsinə, dil öyrənənlərin mətnlə aktiv işləməsinə və xarici dilin ünsiyyət vəsiyyəti kimi öyrənilməsinə xidmət edir [3].

Oxu bacarıqlarının üstünlüklərini sadalayarkən qeyd etdik ki, bu vərdişlərin inkişafı digər: yazı, danışq və s. kimi bacarıqların inkişafına təkan verir. Bu metodun tətbiqi zamanı tələbə mətni passiv şəkildə oxuyan tərəf deyil, mövzu ilə dialoqa girən və onun üzərində aktiv işləyən tərəf kimi çıxış edir.

Bəs oxu bacarıqlarının inkişafı zamanı interaktiv metod hansı formada tətbiq edilir? Bu suala cavab tapmaq üçün interaktiv metodun funksiyalarına nəzər salaq. Oxu bacarığı zamanı bu metodun tətbiqi üç mərhələdən ibarətdir:

1. Oxudan əvvəl olan mərhələdir. Bu mərhələyə bir növ təqdimat, hazırlıq da deyirlər. Bu vaxt müəllim verilmiş mətnə aid tələbəni sual-cavab edir, mövzuya dair hər hansı bir şəkil, video-təlimat nümayiş etdirir, tələbəni mətnin mövzusu haqqında müzakirə aparmağa sövq edir. Tələbələr də öz növbəsində köhnə bilikləri bazasında məlumatlara əsaslanaraq fikirlərini bildirirlər.

2. Oxu prosesi mərhələsidir. Bu zaman verilmiş mətn hissələrə bölünür, tələbələr həmin hissələr üzərində cüt şəklində və yaxud qrup halında işləməyə sövq edilir. Mətnə dair suallar verilir və geniş müzakirələr aparılır.

3. Oxudan sonrakı prosesdir. Bu mərhələdə mətnin əsas məzmunu, sujet xətti, personajları ətrafında geniş müzakirələr aparılır, mətnin müəyyən hissəsini canlandırmaq (rollu oyunların tətbiqi) tələbələrə həvalə edilir. Eyni zamanda tələbələrdə yaradıcılıq qabiliyyətini formalaşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün mətnə fərqli sonluq yazmaq tapşırılır.

Daha vacib dil məsələlərdən biri də dinləmə bacarığıdır. Bir çox tədqiqatçıların və dilçi alimlərin yanaşmalarına əsaslanaraq deyə bilərik ki, ənənəvi metodlarla müqayisədə interaktiv metodun bu bacarığın inkişafına yönəlik tətbiq edilən funksiyaları daha effektiv hesab edilir. Bu metodun tətbiqinin ən üstün cəhətlərindən biri də odur ki, tələbələrdə dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirərkən onların dərstdə daha fəal olmasına, motivasiya etməsinə, dərslə daha aktiv şəkildə cəlb olunmasına köməklik göstərir. Dil öyrənənlər verilmiş dinləmə mətninə daha diqqətlə qulaq asır, verilmiş mətnin məzmununu dəqiq şəkildə qavramağa çalışırlar. İnteraktiv metodun dinləmə bacarığını inkişaf etdirmək üçün tətbiqinin effektivli-

yini aşağıda verəcəyimiz müddəalarla daha dəqiq aydınlaşdırmağa çalışacağıq. Bir çox dilçi alimlərin araşdırmalarına əsasən interaktiv dinləmə fəaliyyətləri tələbələrə koqnitiv və metakoqnitiv strategiyaların istifadəsinə yönəlik olur. Bu zaman tələbələrə əvvəlcədən ehtimal, nəticə çıxarma, dinləmə zamanı qeyd aparma və qarşılaşdıqları çətinlikləri nümayiş etdirmək bacarıqları formalaşır. Tələbələr mətnin məzmunu üzərində bir-biriləri ilə müzakirə zamanı öz fikirlərini aydınlaşdırır, sual verir və dərhal geridönüş əldə edirlər. Bu zaman müəllim dərs prosesində bələdçi rolunu oynayır, onlara azad şəkildə müzakirə aparmaq, öz fikirlərini açıq-aşkar ifadə etmək və bir-birilərinin səhvlərini düzəltmək imkanı yaradır [2].

Əlavə olaraq onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, dinləmə mətnləri seçilərkən müəllim daha diqqətli olur, məzmunun real həyatla bağlılığına, tələbələrə dünyagörüşün inkişafına təkan verəcək səpkidə olmasına xüsusi qayğı ilə yanaşır. Dinləmə bacarığının inkişafında müxtəlif interaktiv fəaliyyətlərə – qrup, yaxud cüt şəklində iş, rollu oyunların tətbiqi, tələbələrin dərsə marağını cəlb etmək üçün əyani və texniki vəsaitlərin istifadəsinə geniş yer verilir.

Dilçilikdə məhsuldar fəaliyyətlərdən sayılan yazı bacarığının inkişafında interaktiv metodun rolu danılmazdır. Yazı vərdişlərinin mənimsənilməsi və inkişafı, nisbətən daha mürəkkəbdir. Yazı bacarığının mənimsənilməsinin əhəmiyyətindən bəhs edərkən aşağıdakı mərhələlərə diqqət etmək lazımdır.

1. Gücləndirmək, möhkəmləndirmək – bəzi tələbələr dili mənimsəyərkən şifahi nitqə, şifahi danışığa üstünlük verirlər. Lakin dil öyrənənlərin böyük əksəriyyəti ingilis dilini mənimsəyərkən dili yazılı şəkildə qavramağa üstünlük verir. Dil konstruksiyalarının yazılı şəkildə nümayişi xarici dilin öyrənmə prosesində əvəzedilməzdir. Bir çox tələbələr öyrəndikləri hər yeni materialı yadda saxlamaq üçün yazılı nitqə müraciət edirlər.

2. Dilin inkişafı – düzdür, qeyd edəcəyimiz fikri bütün xarici dil öyrənənlərə aid etməsək də, dilçi ailələrin tədqiqatlarına əsasən dili daha dərinlən mənimsəməyin ən effektiv rolu yazılı nitqin inkişafından asılıdır. Dili yazılı şəkildə mənimsəyərkən biz daha çox məntiqimizi işə salırıq, düzgün cümlə strukturlarından dəqiq şəkildə istifadə edirik. Qeyd etdiyimiz kimi, yazı bacarığı daha çox dəqiqlik (accuracy) tələb edən bir bacarıqdır. Tələbə öz yazılı nitqin daha çox qrammatik qaydaların, durğu işarələrinin yerli-yerində işlədilməsinə xüsusi əhəmiyyət verir.

3. Yazılı nitqin üslublarına yiyələnmə – yazı bacarığının inkişafı zamanı tələbə bir çox yazı nümunələrinin – istər rəsmi, istərsə də qeyri-rəsmi nümunələrin düzgün yazılma strukturuna yiyələnməli, müxtəlif üslublarda söz və ifadələrdən dəqiq istifadə etməlidir. Eyni zamanda tələbələrlə yazı bacarığının inkişafı zamanı müxtəlif məzmunlu yazı nümunələrinin strukturunu daha yaxşı öyrənməli və tətbiq etməlidir.

4. Mətnin sonunu yazma – bu mərhələdə ingilis dilini tədris edən müəllim tələbələrə hər hansı bir mətn verir, onların daha çox qrup şəklində işləmələrini təmin edir, bir qrup tələbəyə pozitiv sonluq, digər qrup tələbəyə isə neqativ sonluq yazmağı tapşırır. Bu mərhələnin nəticəsində tələbələrə həm yazı bacarığı, həm də yaradıcılıq qabiliyyəti inkişaf etdirilir [4].

Bundan başqa, tələbələrə yazı bacarığını formalaşdırarkən dərs prosesində bir çıx fəaliyyətlər həyata keçirilir. Bunlara rollu oyunların tətbiqi, verilmiş mətndəki səhvlərin tapılması və düzəldilməsi, funksional yazı növləridə səlisliyi inki-

şaf etdirmək məqsədilə rəqəmsal platformalarda yazı və s. kimi fəaliyyətləri misal göstərmək olar.

Daha bir məhsuldar dil bacarıqlarından hesab edilən danışiq səriştəsinin mənimlənməsində interaktiv metod çox böyük rol oynayır. Bu metodun tətbiqi zamanı həm müəllim və tələbələr arasında, həm də tələbələrin öz aralarında qarşılıqlı fəaliyyət, ünsiyyət həyata keçirilir, bu da öz növbəsində dil öyrənən tələbəni dərslə aktiv tərəfinə çevirir. Bunun nəticəsində tələbələr öz fikirlərini sərbəst ifadə edir, dərslə müddətində ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnirlər.

İlk olaraq bu metod tələbəni dərslə aktiv iştiraka və motivasiyaya sövq edir. Dərslə müddətində təşkil edilən rol oyunları, müzakirələr, debatlar, diskussiyalar, cüt və qrup şəklində layihələr üzərində işlər tələbənin dili daha sərbəst və düzgün formada istifadə etməsinə şərait yaradır. Eyni zamanda, nitq prosesində tələbənin danışiq zamanı etdiyi səhvlər geribildirim şəklində həm müəllimlər, həm də tələbələr tərəfindən düzəldilir. Bu hal danışiq bacarığının mənimlənməsi prosesini daha da effektiv edir. İnteraktiv metodun tətbiqi özünəinamı formalaşdırdıqca tələbə öz fikrini daha sərbəst ifadə edir və bu da səlis danışmağa birbaşa təkan verir.

Nəticə. İngilis dilinin tədrisində interaktiv metodun tətbiqi müasir dövrdə pedaqoji yanaşmanın əsas hissəsini təşkil edir. Məhz interaktiv metod özündən əvvəlki ənənəvi metodlardan fərqli olaraq dili tədris edən müəllimləri dərslə tələbəyə-önümlü təşkil etməyə sövq edir. Bu zaman tələbə dərslə aktiv iştirakçısına çevrilir, dərslə daha çox nəzəri yanaşmalara deyil, praktik, təcrübi biliklərin mənimlənməsinə üstünlük verilir. Bu səbəbdən təşkil olunmuş dərslə daha yaddaqalan və səmərəli olur. Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, ənənəvi metodlardan fərqli olaraq interaktiv metod müasir dövrdə təhsilin tələblərinə tam şəkildə cavab verir. Xüsusi olaraq, xarici dilin-İngilis dilinin tədrisi zamanı istifadə edilən interaktiv üsul tələbələr tərəfindən dilin asan yolla, səmərəli şəkildə mənimlənməsinə təkan verir.

Ədəbiyyat:

1. Babayeva X.Ə. Xarici dillərin tədrisində interaktiv metodların səmərəliliyi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərləri, 2022.
2. Effect of Interactive Approach on Students Listening Skill in English Language in Maiduguri Metropolis, Borno State, Nigeria, October, 2023.
3. Harmer. J. The practice of English language teaching, 4th edition, Pearson Longman, 2007.
4. Harmer. J. How to teach English (new edition), 2007.
5. <https://www.teachingenglish.org.uk>

Tarana Quliyeva

Summary

THE APPLICATION ON INTERACTIVE METHOD IN TEACHING OF ENGLISH LANGUAGE

The article explores the roles of using the interactive method, considered one of the most relevant in the modern educational process in teaching English. The article begins with an overview of various methods employed throughout the history of linguistics, focusing on their respective functions and contributions to language teaching.

Subsequently, traditional methods are compared with modern approaches, highlighting their similarities and differences through critical analysis. In contemporary educational

methodology, interactive methodology, interactive approaches ensure students' active participation during lessons and contribute to the development of their four main language skills such as reading, writing, speaking and listening.

Тарана Кулиева

Резюме

**ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДА
В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

В статье исследуется роль использования интерактивного метода, считающегося одним из самых актуальных в современном образовательном процессе в преподавании английского языка. Статья начинается с обзора различных методов, использовавшихся на протяжении истории лингвистики с акцентом на их функции и вклад в преподавание языка.

Впоследствии традиционные методы сопоставляются с современными подходами с целью выявления их сходств и различий посредством критического анализа. В современной образовательной методологии интерактивные подходы обеспечивают активное участие студентов на занятиях и способствуют развитию четырёх основных языковых навыков: чтения, письма, аудирования и говорения.

Rəyçi: dos. S.R.İmanova